

Соколёнок

1/2022

январь – февраль

Лашын

БАЛАЛАР УШИН ЭКИ АЙДА БИР КЕРЕ ШЫГАТАГАН РЕСПУБЛИКАЛЫК ЖУРНАЛЫ

*2022-й
Год Образования
в Дагестане*

След Лашын – это журнал Международного конкурса на лучший детский журнал Республики Дагестан. Копилка.

В номере 2022 года вы узнаете, как развиваются региональные центры образования в Дагестане, победителей конкурса «Лашын» Дагестане и Дагестане, как развиваются центры образования в Дагестане и Дагестане, как развиваются центры образования в Дагестане и Дагестане.

*Дагыстан Республикасынынъ
басшысы
Сергей Меликовтынъ
беркитувви бойынша
2022-нши йыл
БИЛИМЛЕНДИРУЪВ ЙЫЛЫ
деп беркитилинген*

Аяз бабай

Янғы йыл ювыклады,
Елка келе байрамга.
Аьдемлер де йыйылады
Энди ога карарга!

Балалар да мектебте,
Янғы йырлар уйренген.
Янғы йыл ман кутларга
Аяз Бабай да келген!

Аяз Бабай бек уйкен,
Ак булыттай скалаы.
Савкатлар да аькелген,
Бос тувыл эш бир колы!

Аяз Бабай эндиги
Балалар ортасында.
Эски йыл да уьндемей
Тура онынъ касында!

Дорбасыннан шыгарып,
Савгаларын пайлайды.
Балалар да йыйылып,
Ога суьйип карайды!

Уьстиндеги ак тоны,
Йылтырайды бу кеше.
Ямагат пан косылып,
Ол бийийди келисип!

Суье оны ямагат,
Суье оны балалар.
Янғы йылда болып шат –
Куьлки, ойын басланар!

Келди меним шоьлиме
Саклап турган янғы йыл!
Биз де ога айтамыз:
– Аман туршы сав бир йыл!

УЙИ ТАКТАСЫ ЭДИ...

Бу ис согыс йыллары янъы битин турган 1946-ншы йылда болган зат. Яшав бираз авыр эм аъдемлерге коьплеген затлар аъли де етиспейдилер.

Классты мине буьгуьн балалар баъри ягыннан да аьруьв кете тазалап алдылар. Сыпыралар, такталар баъри де оьз еринде эдилер. Уьстилер де ийги йосыкта сыпырылып алынганлар. Сонъ болса, эсик ябылды эм окув йылыныныъ биринши дериси басланды. Окувшы балалар баъриси де окутувшы не зат пан дерисин баслаягын саклап турадылар. Ол оьзининъ соьзинде каникул биткеннин, балалар ял алганын айта туры эди. Арасы бир неше такыйка да кетпей, уьйкен тавыс шыгарып, бир кыскааяклы келди де класс ишине кирди эм токтап калды. Коьз карасын балаларга йибереди. Сонъ оьзининъ олтырган улына карап барды эм не ди бир затлар айтып баслады. Эндигиси окувшы балалар соьлеги ана ман балага карайдылар эм олар не зат айтканларын тынълайдылар. Мен, кыскааяклыга янастым, аста-акырын колыннан ысладым эм ондай бир ашувлы болмай:

– Сизге не болганды?! Улынъыз не эткенди? Бола болса, мага айттынъыз, мен онынъ класс етекшиси мен, – дедим....

Сол заман ол кыскааяклы класс боьлмесин коьзи мен тиклеп карап шыкты да:

– Мине меним лакса язатан тактам, оны кедем мунда

аькелген экен. Токта, ол уьйге бир келсин, мен ога коьрсетермен! – деди ашувлы болып.

Мен тактага янастым эм оны алаяк болып тартканым да сол болды, соьлеги кыскааяклы меним колымнан ыслап, булай деп айтты:

– Йок, амалым, кой алма. Мен улымнын мунда аькелгенин билмей калдым. Тек алган затын ол аьр заман мага билдирмеге керек. Мен онынъ анасы. Меним сол тактам сизге яраган болса, класка керек болса, оннан артык наьсип мага йок. Керек те тувыл...

Сол соьзлерди айтып, соьлеги кышырып турган кыскааяклы уьндемей, бетинде йылы куьлкиси мен класстан шыгып кетти.

МЕРЕКЕ

Халк шаьйири..

Фазу Гамзат кызы Алиева – зейинли шаьйир, прозаик эм публицист. Дагыстан эм Россия адабиятын обстируувге салдарлы косымын салганлардынъ бирисине саналады.

Шаьйир Дагыстаннынъ Хунзах районунынъ Гиничутль авылында 1932-нши йыл 5-нши январь кунинде тувган. Москва каласындагы Максим Горький атындагы Адабият институтын битирген. Къоп йыллар узагында Дагучпедгиз редакторы, редакция заведующийи болып куллык эткен. Сонъгы йыллар ишинде «Дагыстаннынъ хатын-кызлары» журналынынъ бас редакторы болган.

Фазу Гамзатовнадынъ биринши ятлавлары 1949-ншы йыл авар тилиндеги «Большевик гор» газетасынынъ бетлеринде шыгадылар.

1959-ншы йыл Дагыстан китап баспасында авар тилинде «Меним тувган авылым» деген ятлавлар йыйынтыгы шыккан. Оннан сонъгы йылларда орыс эм авар таллеринде маьйирдинъ онлаган йыйынтыклары баспаланадылар.

Фазу Алиева къоп йыллар узагында татымлык саклавдынъ Савлайсоюзлык комитетининъ Дагыстан боллигининъ етекшиси болып турган. Дагыстаннынъ хатын-кызлар Союзынынъ председатели де болган.

Фазу Алиева – Дагыстаннынъ халк шаьйири, Сулейман Стальский атындагы ДАССР савгасынынъ лауреаты, СССР-динъ Коршаланув Министерствосынынъ савгасынынъ лауреаты деп белгиленген.

2002-нши йыл Аталык алдындагы айырым сыйлыгы уьшин Россия Президенти Владимир Путин ога сыйлы Андрей Первозданный апостолдынъ орденин де шатлыклы аьлде тапшырув эткен.

2003-нши йыл болса, Фазу Алиева публицистикалык ятлавлары уьшин Россиядынъ журналистлер Союзынынъ «Алтын каьлемине» тийисли этилинген.

Фазу Алиевадынъ ятлавлары Дагыстан халкларынынъ баьри де тиллерине къширилген эм аьли де къширилип келеди.

Быйыл белгили шаьйирге, ямагатшыга эм публицистке 90 йыл толады. Эм сосы мереке савлай элимизде белгиленеди демеге керек.

А.Култаев,
Дагыстан язувшылар
Союзынынъ секретари.

Ана

Саъбий шактан
Сага, ана, келемиз.
Данъыл бойы
Кобринмеген узактан.
Эртенъги шак
Минмеге-ав суъемиз,
Босагага,
Йылысы ман яраган.

Сага суъйсе,
Кыйын болсын, я авыр,
Биз оны ша
Сол вакытта сезбеймиз.
Аь сен болсанъ,
Кысып аьзир шыдамынъ,
Саклай эдинъ:
«Кашан яным келерсиз!»

Фазу Алиева

Язлык мага – ойлав шагы, туьрленис,
Язлык куьшин тувдыраган аьлемет:
Тап-таза-ав булак болып коьринип,
Юз йыллаган тав арадан келеген.

Дымкыл болган авлаклардынъ ишиннен,
Ясыл басым коьтеремен, шыгаман.
Бийик, ап-ак булытлардынъ уьстиннен,
Кенъ абытлап тав, шобликке бараман.

Айындырык болып коькте яркырап,
Сонъ сув болып авлакларга шабаман.
Дорба алып, эм озим де алгасап,
Эгиншиге ярдамга деп йоллайман.

Суъйинемен, куьшим меним таймаган,
Бакты мага савга эткен язлыкты.
Язлык келип ийисине тоймаган
Суъйинтемен яным суъйген халкымды.

Аваршадан коьширген А. Утеев

ЯХШЫЛЫККА - ЯМАНЛЫК

Бир болган, бир болмаган, бир сабаншы болган. Бир куън ол сув ягада пишен шалып туратаган болыпты.

– Каратагы, аьли туъс те болды кусайды, – деп, сув ягада олтырып, бетин-колын ювмага урынады. Карайтаган болса, йылгадынъ кап яртысын бийлеп тыгыратаган бир кол сандык келеди.

Сobleги киси шавып, йылгага кире ди де, тез болып сандыкты сув ягага шы гарады.

– Излесе табылмас эди, йок ерден кайдан шыкты бу аьши! – деп те айта берип, бир уйкен тас пынан урып, сандыктынъ киртин бузып кояды. Сонъ оны ашады. Сандыкты ашканы да болады, ишиннен бир заьлим уйкен йылан шыгып, сабаншыдынъ каркырасына шырмалып, оны бувмага баслайды.

– Ай, сениме сени! Мени бувып не этеек боласынъ тагы?! Менше сени бу сандыктан шыгардым! – дейди соьлеги аьдем де ога.

– Мен сени оьлтиремен, – дейди сонда йылан да. – Мени бу сандыкка сени кимик бир аьдем салган эди. Мен сосы сандыктынъ ишинде турганлы коьп заман болады. Эдигиси бек аш та болганман, язык та болганман. Аьли мен мени сандыкка салган аьдем саялы ашувымды сеннен аламан, – йылан соьлеги аьдемди бирден-бир каты кысып баслайды эди.

Сobleги киси бир коьмек болмаспа экен деп, эки якка карайды. Караса, авлак пан шабатаган бир туьлки де коьни неди.

– Эй, туьлки, мага бир коьмек эт! – деп кышкырады сабаншы да.

– Не болган аьши? – деп сорайды оннан туьлки де.

– Коьрмейсинъме аьши, йылан мени бувып оьлтирмеге турадыша! Алладынъ хаьтери уьшин, бир зат эт, бу баьледен мени аман акал!

– Мен сени бу баьледен куткарсам, сен мага не зат береексинъ? – дейди

– Оллахи-биллахи, бизим хатынынъ эки семиз тавыгы бар. Соларды аькелип, сага берип коярман!

Сонда туьлки йыланга айтады:

– Карашы, йылан, не этесинъ бу аьдемди мойныннан да бувып, булай бек талшыктырып?

– Оьлтиремен! Мундай бир аьдем мени бу сандыкка да салган эди. Мен онынъ ишинде каранъалыкта, дуныядынъ ярыгын коьрмей, заьр шегип

турдым. Аш болып, язык болдым. Сол саялы мен сосы аьдемди оьлтирип, ашувды аламантагы! – дейди йылан да.

– Таман, таман, аьвлие, неди болса соны соьйлеме, мундай уьйкен каркыра сондай кол сандыктынъ ишине киреме? Оьтирик айтасынъ, оьтирик!

– Кой, оьтирик айтпайман, – дей сонда йылан да.

– Тамаша бар, менше ьнанмайман, сен сосы сандыктан шыктынъ деп. Карайым, кирши сен аьли буга! – дейди туьлки де.

Эндигиси йылан, соьлеги кисидинъ мойныннан тайып, сандыкка киреди.

– Мине кирдимше, сыяманша мен ога! – деп йылан, сандыктан басын шыгарады эди.

– Мине оьтирик шыкты аьли, басынъ кырдаша! – дейди туьлки де.

Йылан эндигиси басын сандыктынъ ишине салып токтамаспа.

Сол заман туьлки тез-тез болып, сандыктынъ капкашын явып, авдарып салып кояды. Сонъ сандыктынъ уьстинде де олтырып:

– Йылан, сага яхшылык керек туьвил! – деп, кышкырады туьлки де.

Сонъ ол соьлеги кисиге:

– Мен сени йыланнан аман эсен акалдым. Эндигиси сен мага аьне семиз тавыкларды алып кел, – дейди.

– Олай деген не зат оьзи. Мен соьзимде оьтирикши болмаспан. Сенше мени оьлимнен акалдынъ! Сен сосы ерде ятып тур. Мен барып, сага тавыкларды алып келейим, – деп, сабаншы авылына карап кетеди.

Сабаншы, уьйине келип, болган затты хатынына тоькпей-шашпай айтады. Сол заман онынъ хатыны:

– Ай, аьвлие! Туьлките эки тавыкты алып барып бергенше, эки атылатаган туьбегинъди алып барып, оны оьлти-

рип, меним пальтома ягага терисин алып келсенъ, болып калмаспа! – деген.

– Каратагы, сен дурыс айтасынъ, хатын. Берши мага сол илинген туьбегимди де, – деп, алып туьбегин де, баягы туьлки бар ерге карап кетеди.

Туьлки болса, сол аьдемге ьнанмайды, ол кетенде ок, баска ерге барып яткан болыпты. Караса, янбасына туьбегин де илип, аьне эркек киси сол баягы туьлки ятып калган ерге карап алгасавлы барады. Оны коьрип туьлки де:

– Эй, наьлет! Биле эдим, сагаша ьнанмага ярамайтаганын да! – деп, кышкырып, куйрыгын да булгай берип, кашып, тоьбеден тоьмен туьсийп кетеди.

Кобширген С.Култаева

Бизин заманда...

(хабар)

Иылы куъз куънинде азбардагы олтыргышта эки карт эм бир куртка олтырылар. Олар тамашалары келип, янларында, майданда ойнайтаган шат юзли балаларга карайдылар. Эм эслерине аладылар...

– Бир заманда биз де бир шат болган балалар эдик, – дейди соъзин баслай берип, маштак бойлы бир карт, – Косылып кеде-кеделерге сав куън ойнай эдик, арада бир таласып та, урсысып та аламыз. Аъли де меним эсимде: эртеннен алып кешке дейим азбар ишинде шав-шув коътеремиз.

– Эсимде, Степан Иван улы, сондай зат бар эди. Оъзек те, болган! – дейди соълеги янындагы куртка да ога косылып.

– Мине сосы балалардый болып, ойнайтаган эдик ше деп, – косылады оларга да Егор Василь улы да.

Баъриси де бирге косылып куъледилер эм яслыкты эске аладылар. Эсинъдеме, Ольга Николай кызы, – дейди тавысын тоъмен эте берип, Степан Иван

улы. – Бир кере мектебтен кайткан заманда мен сени ийтеп тереклер арасына йыгып, аягынъды авыртып койдым...

– Сенме сен, билемен, – дейди коллары ман силтей берип куртка да. – Сен бир ыланъкалы кеде эдинъ. Кызларга яшав бермегенсинъ... Билемиз, биле...

– Сизики бир зат та тувыл, – дейди Степан Иван улы – Биз Егор мен бир пайдасыз зат уьшин тоъбелес те ясап коятаган эдик. Сонъ кайтып ярасамыз... Биз бир аьруьв дослар эдик. Бар затымызды боълип те болатаган.

Егор бираз йоъткирди эм баслады: – Мним эсимде, бир кере мен футбол топты терекке тасладым. Эм оны балалар сав куън алаялмай турганлар. Ондай затлар айтаяк болсанъ, аъли де коъп.

Картлар хабарлар айтып бир бирине карап куъледилер. Сонъ бирден уьндемей калдылар. А балалар болса, уьйкен шат болып ойнайдылар...

Коъширген А.Утеев.

САБАТ

– Янғы йылга янғы сабат алганман, – деди досым эм, туъсли циферблатын эм юка кевдесин коърсетип, мактанды.

Мен хайырлы болсын айттым эм алдына кажавлап:

– Сабатынғынғы туъп маънеси сондама? – деген соравды салдым, сакламаган болса ярайды. Досым, бир зат та айтпай, куълемсиреди.

– Мен болсам, ак юректен сагындым.

– Сабатынғы заманнан арт калмасын, а озынғы сабатынғынен калмайгайсынғы деп.

ОЫПКЕ

Соъз-соъзден шыга келе улы карт анасына эртеден юрегинде калган оыпкесин айтады.

– Тек кувырылган наъртуъкти азыкка йиберип, мени оытканынғыыз эсинғыдеме?

– Неге эсимде болмасын, эсимде, – деген ана да, аьлдинғы калай болганын анғылатып. – Уьйде бар болган наъртуъкти сага кувырып йиберип, озимиздинғы соган ман шай ишкен заманымызды мутып боларма экен.

ФИЗКУЛЬТУРА ЭТЕДИ

– Мама, мама, аьне атайга каратагы! – дейди ети ясындагы Алик, намаз кылып турган картты коьрсетип.

– Аьши не зат болганды, улым? – деп сейирсинеди анасы да.

– Кайтип аьруьв кепте оьзи физкультура этеди. Мага да оннан уьйренмеге керек болар, – деген бала бек разы экенлигин билдирп.

Анасы балага карап артык соьз айтпай, тек куьлип кояды...

– Ол олай неге этетаганын мен сага сонь айтарман, – деген.

Кызыл боьригоьз боларман

Кетип калсам
Мен-ав сосы дуныядан,
Билинъиз сиз,
Балаларым, мен бу ерде
Ятпаякпан.
Язлык куьнде шыгарман,
Кызыл боьригоьз
Болып шоьлдинъ уьстине.
Кетип калсам
Мен-ав сосы ер юзиннен,
Сав турынъыз,
Балаларым, йиенлерим.
Эм айтарсыз:
Атайымыз шоьл тоьсинде.
Боьригоьз болып
Шыккан энди ол оьзи...
Кетип калсам
Мен-ав сосы топырактан,
Балаларым,
Дослар алып сиз келерсиз!
Сизден куьлки
Мен дайым да сакларман.
Косылармыз,
Ойнармыз эм бийирмиз!
Кете калсам
Мен-ав сосы авлактан,
Балаларым,
Йыйылысып келерсиз.
Сизге куьлки
Мен онда да сакларман,
Боьригоьздей
Куьлип сизге карарман!

Калмыкшадан коьширген А.Утеев.

Юзык болган ногайга Расул Тамзатовка

Ол тавлардан, мен шоблденмен,
Кишкей ногай авылдан.
Ийгиликке уйренгенмен
Уллы шайир Расулдан.

Гамзат ясы Цада яктан,
Мен Каршыга авылдан.
Элин, халкын йыр ман мактав
Калган бизге Расулдан.

Юрек разылыкка толган
Расул – агайымызга.
Аданастай юзык болган
Бизим ногайымызга.

Ол тавлардан, мен шоблденмен,
Кишкей ногай авылдан.
Ийгиликке уйренгенмен
Уллы шайир Расулдан.

Баьтирлер алдында басымызды иемиз

Аьскершилик «Данък» орденининъ уьш те дережелерининъ толы иеси Алимхан Боранбаевич Асановка озган йыл 23-нши сентябринде 100 йыл толаяк эди. Алимхан Асанов Караногайда аты-данъкы белгили, тувган еринде революцияга дейим дурыслык эм тенълик уьшин байлар ман куьрескен Боранбай Асановтынъ аьелинде тувган. Алимхан Асанов оз аьрекетин атасы председатель болып куллык эткен «Кызыл Караногай» колхозында 16 ясында учетчик болып баслаган. Сонъ ол Павлодольскте эки йыллык авылхозяйстволык мектебинде окыган. Ногай ясты ак ниетли

мыратларына еткереек йолын кесип, Уллы Аталык согысы басланады. Алимхан Асанов 1941-нши йыл согыска кетеди, онынъ согыс эм баьтир йолы Алыс Куьнтуварда басланады. Дав майданларында коьрсеткен йигитликлери уьшин А.Асанов уьшинши дережели эм эки кайта экинши дережели «Данък» орденлери мен савгаланган. Тек 25 йылдан сонъ баьтирге тийисли 1-нши дережеси тапшырылган. Ол Йогары Бас Командующий Иосиф Сталиннен 25 кере разылык алган. Баьтир аьскерши аты айтылган разведчик Алимхан Асановтынъ баьтир согыс йолы акында аз язылмаган. Бизге белгили

ол душпан турган ерге барып, немец офицерин есирге алганы, Висла, Одер йылгаларын оьткени, Берлинде каты согысларда яраланса да, оьз йолдасларына йол ашканы эм рейхстаг тамына совет аьскершилери мен бирге оьзининь тукымын язып калдырганы белгили. Явды аявсыз соккан, коркынышсыз баьтирдинь юмсак юреги болган. Исши комитетинь председатели болса да, баьри мен дентень болып юрген. Аьскершилик «Даньк» экинши дережели ордени ога эки кайта берилмеге керек болмаган. Экинши дережели орденнен сонь, биринши дережели орден тапшырылады. Ол оьзи де оны аньлаган. Кене де, онынь ердеслери, солардынь сырасында комсомолшылар Айнадин Даутов, Казгерей Абубекеров, ветеранлар сове-

тининь ваькиллери Хайрудин Лукманов, Бадий Аджигельдиев эм баскалары Москвага хат язганлар, А.Асановка биринши дережели аьскершилик «Даньк» ордени тапшырылганын талаплаганлар. Олардынь аьрекети аркалы, баьтирге 1970-нши йылдынь 9-ншы майында, шатлыклы аьлде тийисли савгасы – биринши дережели аьскершилик «Даньк» ордени тапшырылган, – деп эскереди Акманбет Мусаевич Сангишиев.

Алимхан Асанов оьзининь хатыны Ажархан ман бирге 8 бала оьстирген. Дав басланганда, олар яньы аьел курган болганлар. Атаклы баьтирдинь балалары оьз атасын йылы эскередилер. Олардынь сырасында атасына шырайы ман айлак та куьшли усаган Сафура

Мунгишиева атасы оларга дайым коьрим болып келгенин айтады: – Биз атамыздан бир де каты соьз эситпегенмиз. Ол тек бизге, балаларына тувыл, анамызга да бек юмсак эди. Бизди де, ананъызга бир де соьз кайтарманъыз деп, уйьреткен.

Арамызда энъ де кишкей Амина синълимизди атамыз колыннан етип мектебке элтейтаган эди. Атамыз бек конаксуьер аьдем болган, сонынъ уьшин бизим уй дайым конакларга толы болатаган эди. Согыста болган ислер акында сораганда, ол бизге: «Не этесиз авыр хабарды тынълап, биз коьрген кыйынды сиз бир де коьрменъизши. Биз тек эл алдында озимиздинъ борышымызды толтырганмыз», – дейтаган эди.

Халкымыздынъ данъклы улынынъ эрклиги де, эрлиги де, аьдемшилиги де ясларга коьрим болады. Кишкей халкынынъ атын оьмирлерге айттырган, ногай тукымын рейхстагда язып калдырган баьтир Алимхан Асанов дайым халкынынъ юрегинде сакланар.

Н. КОЖАЕВА.

Суьвретлерде: 9-ншы Май байрам митигинде; (А.Асанов хатыны Ажархан эм уныгы ман;) А.Асанов (олтырганлар сырасында солдан биринши) район согыс эм ис ветеранларынынъ бир куьби мен.

КИШКЕЙЛЕР АЙТАДЫЛАР...

«Не авырувынъ бар эди?»

Бир кишкенекей кыз бала оззининъ кыймасына карай берип:

– Сен билесинъме, мен больницада кешки вакыт тувгаман, – дейди.

– Солайма? Солай болса, сенинъ не авырувынъ бар аьши, айттагы? – деген сонда ога янындагы кыймасы да.

Куймак этип кояр деп коркан

Мектебинъ бир классында дерис юреди эм окутувшы окувшы Ахматтан янаса берип, булай деп сорайды:

– Айтшы мага аьли сен, Ахмат, шипийлер неге юмырткадан шыгып каладылар экен?

Окувшы бала да окутувшга карай берип, йигерли кепте булай явабын берген:

– Олар озлерин куймак этип кояр деп коркып шыгадылар.

Суьт неге ашыган?

Калада яшайтаган Сали яйлык каникулларында оззининъ авылына анасынынъ синълисине кыдырып келеди. Абайы ога бермеге деп, суьт кайнатпага баслайды.

– Каратагы, суьт неге ашыган аьши! – деп, тамаша болган Салидинъ абайы да.

– Мен билемен неге ашыганын, – дейди сонда Сали де.

– Айтшы аьли, сен биле болсанъ?

– Туваршы сыйырларды аксам болганша куьннинъ туббинде койган.

Аьзирлеген С.Култаева.

Ногайдынъ уый аслары

Бизим ногай халкында уыйге келген конакты, ас болганшай деп, узын шувай этип, каратып турмаган. «Ас болгышай шай ишип турайык, яным», – деп янме-ян алдына шайын салган. А Ногайдынъ шайы дайым асуулы болып турган, неге десенъ ол асларынынъ басы болып келген. Шайды бизим коьтере баска этип асады демеге боламыз. Эште, бир халк та шайды бизим ногайдай этип кайната болмас. Ногайдынъ каймак катылган, бурыш салынган, каьлемпир кокыган, боьртип-боьртип кайнаган боьртенке шайын аьдем ишип тойып болмайды десем, эште, оьтирикши болмас эдим. Ол заттынъ акында меним мунавдай бир ятлавым да бар:

БОЬРТЕНКЕ ШАЙ-НОГАЙ ШАЙ

Сапырсанъ сары балавыз,
Ногай шайым, ногай шай.
Онсыз куьним меним йок,
Яныма яккан сарымай.

Ногай шыйым, ногай шай,
Бал-секерден даьмли шай,
Лаьл-йобгерли лаьжин шай,
Лаьжин меним – ногай шай.

Боьртип-боьртип кайнаган,
Бозадай тасып ойнаган,
Аьдем ишип тоймаган,
Боьртенке шай-ногай шай.

Ногай шайым-сары шай,
Денге дарман-даьри шай.
Ногайымнынъ асы-шай,
Асларынынъ басы – шай.

Ушыны ман да ногайдынъ шайы денге дарман болып ягады. Келген конак шай ишкенше уыйдынъ зияпет асы да аьзир болады. А бизим ногайдынъ сыйлагандай зияпет аслары коьп дер эдим. Булайда олардынъ баьрин де тизип айтып болмас. Тек аьли болса да мутылып бараятырган яхшы аслары акында айтпай болмас, деп мен ойлайман. Олар да: Соьк. Ол тарыдан

этилинеди. Йыпатак. Унды секер, юмыртка карыстырып ийлейдилер. Сонъ калын этип яйма этедилер. А калганларынынъ атларын эскерип коймага боламыз: талкан, мамырса, баста, уьйре, малакай, атук...

Кайда да мен булайда аьлиги заманларда асылатаган ун аслары акында айтпайман. Олар: бийдай оьтпек, бавырсак, катлама, локум, боьрек эм с.б.

Халкымыздынъ суьйген асы эт болганы баьримизге де ийги белгили. Ногайдынъ эттен этпеген асы барма экен? Олардынъ баьрин де тизип айтасынъ, тек койылып бараятырган аслар да йок тувыллар. Олар тек мутылмаса, экенлер...

ТУЪЛКИ ЭМ ТУРНА

Бир кере турна туълкиди облимнен куткарады. Соннан сонъ булар ювык яшайдылар. Уялары да ювык болганлар.

Турна да, туълки де авлакка шыгып, балаларына азык аькеледилер. Бир куьн Туълки, азык таппай, бос кайтады. А балалары болса, бек аш эди. Туълки не этеегин билмей турганда, караса, Турнадынъ бир баласы уясыннан туьсип, ерде тымалап ятыр. Сол заман Туълки турдадынъ баласын алып кашып кетеди. Элтеп оны озининъ балаларына ашамага да берип кояды.

Бираздан сонъ, Туълки Турнадынъ келетаганын коьрип, онынъ алдына шыгады.

– Аьли болганша кайдасынъ, узин мойынлардынъ бириси йок, – дейди ол.

Турна баласын таппай бек кыйналады. Экинши куьн Туълки Турнадынъ тагы да бир баласын алып кетеди.

Турна бу затка тагы бек кыйналады. Тек не этеегин билмей, ундемей калады.

Уьшинши баласы да йок болган сонъ, Турна Туълкиге шек болады. Тек ашувын нешик алаягын билмейди.

Бир куьн Туълки:

– Куьреспеге яным бек суьйип туры, келсенъе бир куьресип алайык! – дейди Турнага.

«Аьли мен сеннен ашувымды аларман», – деп ойласып:

– Куьресейик, тек бир шарт пынан, – дейди ога эндигиси Турна да

– Не эткен шарттыр? – дейди Туълки де ога карай берип.

– Йыккан йыгылганды ашаяк.

– Яхшы, – деп Туълки разылыгын да билдирмей болмайды.

Булар куьресип баслайдылар. Турна Туълкиди йыгады.

Туълки:

– Аллыгуьлли, аллыгуьлли! – дейди.

– Олай деген недир? Айтып сал? – деп сорайды турна.

– Бу кезекке койып тур деген зат, – дейди Туълки де.

– Яхшы, бу кезекке коярман, – деп Турна Туълкиди йибереді.

Булар экинши кезек те куьреседилер. Бу кезекте Турна Туълкиди йыгады.

Булар уьшинши кере куьреседилер. Туълки Турнады йыгады.

– Турна болса сонда: – Аллыгуьлли, аллыгуьлли! – дейди.

Туълки: Аьр заман аллыгуьлли болмайды! – деп, Турнады ашап кояды...

Аьзирлеген С.Култаева.

БОЛГАН ЗАТ

Аерислерде биз тыныш кепте олтырмага суймеймиз. Белки, этип болмаймыз, айтпага кыйын. Бизим окытувшымыз Нафисат Муслим кызы аяр дайым да айтып тураган эди:

– Балалар, тыныш болыңыз! Анъланъыз, тынышлыкта сиз баъринъиз де сосы дерислерди ийги кепте анълап боласыз.

Бизим окытувшымыз ашувланган заманда, ол бир шыбын акында айтып алатаган эди:

– Тынык болсын! Бир зат та айтпанъыз! Шыбын ушканы да эситилмеге керекги йок!

Биз болсак, ол зат акында эситпеге де ссуймеймиз. Тек онынъ акында Нафисат Муслим кызына айтпага болмаймыз.

Тагы да бир кере окытувшымыз сол шыбын акныда эсимизге салганда, бир тири зат ундемей туруп болмады. Белки, ол шыбынды суймей де болар эди. Ол – бизим класска ушып келип кирген сокыр шыбын болды.

– З-з-з-з, – деп ол тыныклыкты озинше бузып баслады.

Нафисат Муслим кызы сокыр шыбынга ашувлы кепте карап та алды. Ийгиси, ол окытувшыдан коркпайды. Ол онда-мунда ушады, зувылдайды, класс пан айланады. Сонъ окытувшы бирден терезеди ашты. Ане сол заман сокыр шыбын баърин де койып, терезеден орамга ушып кетип калды.

Бизге онынъ ушуву ярады-суйгенин этти. Тек бизде дерис барады. Бир сокыр шыбын тувыл, окувшылар, билим алмага керекли боламыз.

Деристинъ сонъына баъриси де онынъ акында муттылар. Биз тыныш кепте олтырамыз эм окытувшы айтканын тынълаймыз.

Биз сокыр шыбын акында коьп кере эске алдык. Себебин билесизбе? Неге десе Нафисат Муслим кызы эндигиси деристе онынъ акында бир кере бир соьз де айтпады... Биз де оны эндигиси эске алувымызды мутып басладык...

Кобширген З.Шугаипова.

Карга эм курт

(эртеги)

Муннан коьплеген йыллар артта баъри дуныядагы куслар уьшин бек авыр болган заман туйсип калады экен. Баърисине де ашамага аслар етиспейдилер. Аьр кими кайтип суьсе, соьйтип яшамага токтасады экен. Карга бек яман ашыгады. Не этеегин де эндигиси билмей эди. Тек ол бир кере анъсыздан тек янъыларда айдалган данъылга келип калады. Мунда баска куслар келгенше дейим, карга ердеги бар болган куртларды ашап турады. Бир-бир куртлар карга йолдасларын ашайтаганын коьрип, тыгыладылар, баскалары кашып кетедилер.

Карга сондай бир куртлар ман авьлигеди эм сосы ерге Карагус ушып келип калганын да сезбейди. Аь бир курт болса, оны аьне-мине Карга ашаягын биле турып, ога мунавдай тилегин салады:

– Сен урлакай, Карга, авызынъа тапкан-тапкан куртларды тыгып олтыртагы! Биз бир пақыра, осал затлармыз. Аь сен бир якка да карамай, авызынъа куртларды салувда-салувды. Тобгерекке де бир карасанъ-сени де биздей этип бирев ашап койса, не этеексинъ? Билесинъме? Дуныя сондай ды!

Карга болса, курттынъ айткан соьзлерине эш бир маьнеде бермейди-кайтарам оны да авызына алмага деп ювырады. Аьне сол заман ашувлы болган Карагус сессиз-селемсиз етти де, Карга

ды авызына салды да тагы да йогарыга оьктем болып коьтерилди. Курт болса, Карагус тырнакларында соьлеги Каргады коьрип те калды...

Айтадылар, сондай бир кызганышлык этуьв кайбир заманларда аьдемлерге де пайда бермейди деп...

Кобширген З.Шугаипова.

Алабай акында хабарлар

1.

Бизим уйимизде оъзи кишкенекей, ап-ак кар туъсли болган куъшигимиз бар. Оны бизим кишкей Эмирбекке авылдасымыз Эсманбет тувган куънине савга этип берген эди. Аты онынъ – Алабай. Эмирбек Алабайдан айырылмайды: оны ман бирге ятады, турады эм аз-бар ишинде колларына алып кыдырады.

Эндигиси кишкей куъшиктинъ оъзининъ кишкей болган ятатаган ери-уыйи де бар. Куън исси болганда, Алабай оъзининъ уыйине киреди. Шалкайып ятады. Уйклайды. Эмирбек оны аър заман барып карап турады: не этеди экен деп. Турганлай ок, колларына коътерип, оъзининъ боълмесине аькеледи. Сонъ ога куйылган суътин ишпеге бреди.

Алабай аър куън сайын оъседи.

2.

Куън исси болады яз эм яй айларында Ногай ериндеги бизим авылларда. Йылы вакытта Алабай да бек суъеди. Куън исси болды. Алабай уыйдинъ салкынына барып ятты. Бирден коъзлерин юмып, уйклайды. Эмирбек болса, онынъ уйклайтаганын билмей, ога анасы берген кесек этти аькелип алдына салады. Алабай оны сезбеди. Эмирбек куъшикти туъртип тургызды эм этти коърсетти. Эндигиси Алабай авызына аьне-мине аламан дегенде, мысык ювырып келди де, этти алып кашты.

Алабай авызын ашып, мысыктынъ артыннан карап калды.

Эмирбек ашувланган эм не этеегин билмейди. Болмаганда онынъ акында анасына айтпага деп, ювырып кетти.

3.

Алабай азбар ишиндеги тавыклар эм коразлар ман ойнамага суъеди. Эм олар ашап басласа, тынышлык бермейди. Ботьен де, ога бизим азбардагы уйкен кызыл туъсли коразымыз ярайды. Бир кере Алабай коразга янасты эм оны ман ойнамага суъйди. Белки, кораздынъ коьнъили болмаган болар, ол ашувланды эм канатларын яйып, Алабайды шокып алды. Онынъ шокувы куышикти авыртты эм ол бирден йылап баслады. Оны коьрип турган Эмирбек куышиктинъ касына келди эм булай деди:

– Алабай, сен оны ман эндигиси ойнама. Ол сени шокыйды. Оннан дос болмаяк. Мен сага баска бир дос табарман. Оны ман ойнамага боларсынъ. Ол да меним досым болар...

Москвада гала-концерт

«Халк саниятынынъ юлдызлары» деп аталган Москва каласында 2021 йыл 1 ноябрь куьн художестволык яратувшылыгынынъ савлай россиялык фестивали оьтти. Ол оьзи апрель айында басланган. 4 номинацияда яслары 5-тен алып 14-ке дейим болган 176 биюв, музыка, вокал, фольклор, цирк коллективлери эм йыравшылары ортакласканлар.

Элимиздинъ 15 регионуннан 20 коллективлери эм йыравшылары лауреат атын алдылар. Солар ишинде Ногай районнан Роза Колебаева да болган. Ол ДР-сынынъ халк яратувшылыгын эм аьдетли маданиятын саклауда эм оьстируьвде салган косымы уьшин «Дагыстан яны» деген ДР-сынынъ правительство савгасынынъ лауреаты болган.

Яс талантлар оьзлерининъ оьнерлерин «Орыс йыры» деген Москвадагы Патшалык Академиялык театрында коьрсеткенлер. Эм сонда Поленов атындагы ГРДНТ-сынынъ

директоры, материаллык болмаган культура калымжасын саклав бойынша россиялык комитет председатели, профессор Тамара Валентин кызы Пуртова баьри де лауреатларды байрам ман кутлаган, статуэтка эм диплом тапшырган.

Роза Колебаева доьрт ясыннан алып йырлап баслаган. Онынъ репертуарында йырлары ногай эм орыс тиллеринде. «Суййимбийке» эм «Кешегим» деген йырлары авторлык йырлар. Оннан баскалай ол «Анам», «Меним Россиям», «Зонтик», «Айданак» эм оьзгелей йырын йырлап келеди.

Роза Колебаева «Карлыгаш» деген балалар ансамблинде бийийди. «Айланай» деген патшалык ногай фольклор-этнографиялык ансамбль составында да ортакласув эткен. Республикалык, халклар ара фестивальерде де болган эм оьз оьнерин коьрсеткен.

Залимхан Колебаев.

Роза Колебаева
«Ак шалув»

Министерство культуры Российской Федерации
Государственный Российский Дом народного творчества имени В.Д. Поленова

Всероссийский
фестиваль
художественного
творчества

«ЗВЕЗДЫ
НАРОДНОГО
ИСКУССТВА.
ДЕТИ»

Диплом
ЛАУРЕАТА

Номинация «Народная песня»
награждается

КОЛЕБАЕВА РОЗА

Руководитель – Аджимуратова Кызылгуль Яхьяевна
ГБУК «Республиканский дом народного творчества»
(г. Махачкала, Республика Дагестан)

2021

МОСКВА

ОРГКОМИТЕТ

Олардынъ кеспилерин языпъ кара

1. Оьтпекти писиреди...
2. Кийимди тигеди...
3. Аьдемди карайды эм сав этеди...
4. Баларды оқытады...
5. Отты тымдырады...
6. Койларды карайды...
7. Сыйырларды савады...
8. Авлакта анъшылайды...
9. Асларды асады...

Аявлы «Лашын» журналынынъ окувшылары! Сосы берилген тапшырмага явапларды журналдынъ тысында язылган адреси мен йибермеге боласыз: толы кепте ким экенинъизди язып, окый болсанъыз, кайсы класста окыйтаганынъызды да. Яваплар куьтемиз.

1953-2022-нши йыллар

**«Ян майданда» – деген
китаптынъ авторы эндигиси
Магомед Кожаев эди деп
айтамыз.**

**Ол бириншилей шаьйир эди.
Сынъ яратувшылыгы халк
арасында окылып келеди эм
окылаяк. Неге десе поэзия
аьдемди тек ийгиликке
ымтылысын коьтереди.
Янмурза улы Магомед Кожаев
арамыздан кетти. Яткан ери
енетли болсын.**

АНАДЫНЬ БАЛАСЫНА ТИЛЕКАЕРИНЕН

***

Балам, балам, баласы,
Балдан толган кабасы,
Суйттен толган шелеги,
Анасынынъ кереги.

***

Уйклап-уйклап,
Заьлим болсын меним кызым,
Окып-окып,
Аьлим болсын меним кызым,
Дуныяга
Маьлим болсын меним кызым!

***

Кызым, кызым, кызыл ала,
Кысып койган кар кора.
Тактага салар эдим,
Туйсип кетсе, увала,
Сандыкка салар эдим,
Мени коьрмей кыйнала.

***

Кызым, кызым, кызтана,
Кызыма келсин юз тана.
Юзеви де ак тана,
Кызым калсын мактана.

***

Дуьлли, дуьлли, дуьлли кыз,
Сен боларсынъ уйкен кыз,
Уйкен болып етерсинъ,
Биревди уй этерсинъ.

***

Аьруьвзат аьруьв айлана,
Келин болсын байларга,
Кирсин отав уйлерге,
Илсин куйрык шуьйлерге.

Аьзирлеген А.Култаев.

1/2022

январь – февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

А.Исмаилов (зам. гл. редактора)

А.Култаев

Б.Кулунчакова

М.Авезов

С. Майлыбаева

С. Култаева (редактор выпуска)

Художественный редактор З.Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера С. Гаджиева

Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 3,03.
Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 18.02.2022 г.

Тираж 240 экз.

Заказ № 1177.

Типография:

ООО «Издательство «Лотос».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколёнок» и «Литературный
Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г.Махачкала,
ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Ногайский язык.

Индекс: на год - 63238,
на полугодие - ПМ995.

Цена свободная.